

United States Holocaust Memorial Museum.

Rozhovor s Ilonou Hájkovou

RG-50.675*0027

Dobry den.

Dobry den.

Můžete mi říci vaše jméno, jak se jmenujete?

Ilona Hájková.

Kdy jste se narodila?

Dvaadvacátého šestý tisíc devět set třicet dva.

My jsme byli u vás před několika měsíci a vy jste nám vyprávěla vaše zážitky hlavně z období Druhé světové války, přijeli jsme za vámi znova, abychom tyto poznámky zaznamenali na kameru pro Museum Holocaustu. Mám s sebou také poznámky z toho minulého rozhovoru...

Ano.

...a je možné, že se k těm poznámkám budu nějak vracet a na jejich základě také klást otázky. Můžu se vás tedy zeptat na pár otázek?

Jistě.

Kde žila vaše rodina koncem třicátých lete, vlastně v tom období před...

Před válkou...

Před válkou.

V Hrochově Týnci a potom v Chrudimi, od dvaatřicátého... od sedmatřicátého v Chrudimi.

Co dělal váš tatínek?

Můj tatínek měl výrobu prádla, v Hrochově Týnci, ložního prádla.

A maminka?

Maminka byla doma s náma, maminka nepracovala.

Měla jste sourozence?

Bratra, ano, jednoho.

A jak se vlastně, jak se jmenoval?

Roman. Roman Orský.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Byli jste vychováni podle nějakého náboženství v rodině?

No tak byli a nebyli, nebylo to žádný... aby to prostě bylo nějaký, aby to bylo prostě nějaký ortodoxní... Ne, normální, normální, jinak žádný zvláštnosti.

A jakého vyznání byla maminka, tatínek?

Tatínek byl žid, maminka byla katolička, maminka byla Árijka.

Kdy se vzali, v kterém roce, pamatujete si?

Jéžiši, to vám už nevím, v kterým roce se brali, mám doma možná ještě ten jejich oddací list, ale to už si nepamatuju, v kterém roce. No tak počkejte, ono by se to dalo klidně spočítat, bratr je o tři roky starší než já, tak asi se brali nějak v té době.

Bylo to běžné v Chrudimi nebo v Hrochově Týnci, v Čechách, ty manželství... Kdy vlastně jeden z těch manželů byl žid a Čech?

No já vlastně v Chrudimi neznám nikoho, já v Chrudimi jsem takhle nikoho neznala, ale u nás se to stalo.

Vyprávěla vám třeba maminka o tom, že by to způsobilo nějaký rozruch v rodině, že si bere žida?

Ne, ne, ne, to vůbec ne, ne. To ne. To vůbec ne.

Vzpomenete si na chvíli, kdy došlo k okupaci Československa ze strany Německa? Kde jste byla...?

No tak já jsem chodila do první, do druhé třída, já jsem byla ještě malá, tak člověk to tak nebral, nevědělo se, co se přesně stalo, až potom, postupem doby to nabíhalo, žejo, to se staly takový pak ty zvraty všelijaký v rodně, tatínka pronásledovali a chodili k nám... Gestapo k nám chodilo, prohledávali nám dům, tatínek měl pušky, revír měl svůj, tak si prostě na základě toho no... Pak ho zavřeli, tak byl ve věznici v Chrudimi.

Zůstaňme tedy ještě chvíli v tom období po začátku války, nebo vůbec té hrozby nacistické. Vaši rodiče s vámi nějak sdílely obavy z Německa, z rostoucího antisemitismu? Bylo to něco, co jste vnímala v té době?

No, to víte že jo, to jo to se o tom, to měl každej strach, žejo, to se o tom mluvilo, celkově i ti známí, co k nám chodili, říkali, „Co se bude dít,“ jenomže nikdo nevěděl, co se bude všechno dít, to nikdo netušil.

V té době přicházeli z Německa židé do Československa a hledali zde úkryt právě před vzrůstajícími represemi v Německu. Zнала jste nějakou rodinu, která by sem takto emigrovala?

Ne.

Koncem třicátých let?

Ne.

Snažil se váš otec třeba dostat z Evropy?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

On měl možnost, on měl možnost, jenomže nechtěl zase kvůli nám, aby my jsme zase nebyli trestaný, on už to měl dokonce vyjednaný.

A kdy začal uvažovat o odchodu z Československa?

No když to právě začalo bejt s tím Německem, žejo, když to začlo se všechno...

A víte, kam chtěl odjet?

Do Ameriky, do Ameriky.

Do jižní nebo do Spojených států?

Do Spojených států.

A on si teda... On si dokázal... Vy jste říkala, že se mu to, že mohl odjet?

Už to měl... Už se to vyjednávalo zase s nějakým z Prahy, už to jméno nevím, to víte, to nevím, ale to už jako prostě, to už se vyjednávalo, že by odjel, ale nechtěl, kvůli nám prostě by to neudělal.

Ona celá rodina by nemohla jet? Nebo on to nevyjednával pro celou rodinu?

No on to vyjednával pro sebe, protože maminka byla Árijka, žejo, jak jsem vám už vypravovala, bratr byl vytrženej z tý... To jsem vám neříkala? Tatínek, ještě když to začalo, tatínek tady měl někoho známýho a vytrhli z matriky list, že nebyl zapsanej jako, jako žid.

Váš bratr?

Můj bratr, můj bratr, tak prostě se bál, aby se nám nestalo ještě něco, tak neodjel, no, nikdo netušil, co se všechno stane, žejo.

A vy jste měla v matrice zapsáno?

Já jsem byla jako Árijka zapsaná, taky. A on taky, bylo to vytržený z toho. A dal nás tatínek ještě pokřtít taky, ještě než to všechno vypuklo.

A kde jste měla... Kde jste byla pokřtěná?

Ronov nebo Hronov, já už si to nepamatuju, farář tam byl takovej starej pán, tak nás tatínek nechal prostě jako pokřtít, abychom se tomuhle tomu vyhnuli.

A to byl křest v utajení, nebo tam byl celý kostel?

V utajení, v kostele, ale nikdo tam nebyl. Nikdo tam nebyl, to bylo v utajení, žejo.

A jakým dalším způsobem se snažil skrýt váš částečně židovský původ?

No tak on si najmul v ulici, to jsem vám už říkala minule, u jedněch lidí pokoj, a že s námi jako nebydleli, protože maminka... Se pak dali jako rozvést, na oko. Jako... Jako... A dál byl... měl jako oficiálně ten pokoj, bydlel jinde, ale bydlel u nás, že... Potajmu chodil k nám, když to začlo, no.

Vzpomenete si, kdy se rozešli rodiče? Naoko?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

To bylo hnedka, jak prostě tohle, jak začala tady tahleta... Ty transporty a tohle všechno, tak v tuhle dobu, přesný data, to víte, to už nevím.

Když říkáte, když to všechno začalo, vzpomenete si, co všechno se dělo tatínkovi nebo jaké, jaké represivní opatření byly...?

No tatínka, tatínka právě zavřeli, ještě tady v Chrudimi byl zavřenej, ve věznici, než byl, než ho odsunuli do toho Terezína.

A ještě předtím, než byl odsunutej, vlastně po příchodu Němců, vzpomenete si, jaké protižidovské opatření zde byly zavedeny? V Chrudimi?

No to byli, v obchodech, v obchodech, nesměli židi... To byli se žlutou hvězdou na klopě, bratra vyhodili ze školy, já byla ještě malá, tak mě se ještě nic tak nedělo. Z gymnázia... Jo, nesměl chodit do školy, dali ho k zedníkům, byl... Pak dělal... No bylo to hrozný.

A vzpomenete si třeba na ten moment, kdy tatínek museli začít nosit tu hvězdu, jestli jste se třeba ptala, co to je?

No tak to víte, že jsme se ptali a on říkal, to víte, já byla malá, tak říkal, „Je to nařízení, musím to nosit,“ a tak. Musel se každěj, dokud tady byl, tak se musel podvolit, no a pak ho zavřeli, žejo.

Vy jste třeba spolu chodili na procházky po městě v té době, kdy nosil hvězdu na sobě?

Jo chodili, to on se... On mě hrozně miloval, tatínek, to jo, to jsme chodili všude spolu.

A vzpomenete si, jestli se nějakým způsobem proměnilo chování...

Tatínka?

Ne, myslím...

Lidu.

Vlastně toho okolí, jeho kamarádů a přátel?

Některí lidi se, to víte, někdo vám ani nechtěl odpovědět na pozdrav třeba, žejo, to byli takoví lidi, to bylo... Já jsem třeba šla do cukrárny a oni mě vyhodili z cukrárny, že jsem... že židům neprodávaj, tak to jo, to bylo.

To se vám stalo?

To se mi osobně stalo, to jsem přišla domů s brekem.

A kdo vlastnil tu cukrárnu?

To vám můžu říct i jméno, to vím, taky. To byli nějaký Hejdukovi, se jmenovali, ti měli cukrárnu tady v Chrudimi.

To byli Češi?

Češi.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

A vy jste k nim chodila předtím, před válkou?

No já jsem šla... Ne, ve městě jsem šla a šla jsem si tam něco koupit, a oni mě vyhodili, zřejmě mě znali... Nevím jak, ale znali.

A vy jste tam chodila ještě před okupací, do té cukrárny?

To už asi ne, vždyť já jsem byla malá, jsme byli v tom Hrochově Týnci, já jsem nastoupila do první třídy tady v Chrudimi už, tak to předtím ne, no ale asi mě znali. Tak to víte, to bylo malé město, dneska už je to o něco větší, ale... Že se lidi znali.

A když tatínek nosil tu hvězdu, vzal vás třeba někdy do cukrárny, do kavárny?

Ne, to ne, si nepamatuju, to zřejmě ne, to už se asi bál. To už se bál, to už do kavárny nikde nechodil. Ne.

Vy jste zmínila obchody, že nesměli... Že se něco objevilo na obchodech. Co to přesně bylo?

Jak to myslíte?

Vy jste říkala, že se... Když jsem se ptal jaké omezení, jakým způsobem byli omezováni židé, tak jste říkala o obchodech, tak jsem se chtěl zeptat, co to znamená. Znamená to, že do některých obchodů...?

Nesměli, no nesmělo se tohle, vždyť vám říkám, i v té cukrárně ne, ale kdo byl slušnej, tak to neudělal, ale byli takový lidi, kteří šli s proudem.

A oni nesměli do všech obchodů?

Jo tak to už vám to už vám, to už vám nevím, protože maminka mohla, maminka mohla všude jít, ale tatínek... Ono to bylo krátce, on tady dlouho nebyl, oni ho brzo zavřeli, vždyť vám říkám, že byl tady ve věznicí, že jsem za ním byla i s maminkou. V noci.

K tomu bych se ještě potom rád vrátil později, mě by ještě zajímalo, jestli se třeba objevily na obchodech... Jestli byly ty obchody třeba nějakým způsobem označeny, že do nich nesmí židé?

Já už si to nepamatuju, to už... Nechci, to nechci vymýšlet, ale jistě... Nevím, to nevím. To vám nemůžu říct přesně.

Nebo vlastně kdekoliv jinde po městě, třeba v parcích, nebo jestli jste někde viděla nějaké protižidovské nápisy na zdech?

No bylo, bylo, „Židi ven!“ to bylo, to jsme viděli kolikrát někde napsaný, ale kde už to bylo přesně abych vám řekla, to nemůžu říct.

Znala jste nějaké židovské rodiny, tady v Chrudimi?

No ano, tady ano jsem znala, to jsem znala, Goldschmidtovi, ty jsem znala.

Kdo to byly, Goldschmidtovi?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Oni měli nějaký obchod taky, bydleli na Širokejch schodech, ale jaký už měli obchod, to vám už nevím. A ten chodil k nám, ten jeden, často. To byli moc hodný lidi. No a pak jsem znala toho, jestli můžu k tomu, nějakýho pana Seiner z Pardubic, ten jeho synovec pak byl v Praze, tak ten u nás dokonce chvíli bydlel.

Za války?

Po už... Jo, už po válce, po válce. Po válce, protože ten starej pan Seiner ten nám, tenhle ten nám přišel říct, že byl ještě dva měsíce před koncem války s tatínkem, že byl ještě živ.

Já bych ještě chvíli zůstal na tom, na začátku války nebo okupace, vzpomenete si, vy jste říkala, že Goldschmidtovi měli nějaký obchod.

Oni měli, ale já už nevím, jaký, už nevím, co to měli, ale měli nějaký obchod, ale co už to bylo nevím.

Vy jste tam chodili nakupovat k nim nebo...?

Ne, ne, ne, to oni to měli někde jinde, vím jenom, kde bydleli. Ale ten obchod měli někde, jestli to měli nějaký já už vám nevím, nevím, už nevím, co to měli za obchod.

A stýkala jste se s nima ještě v době okupace, jste se vídali?

Jo, ano, to ještě jo, než je taky zavřeli, to pak už taky tady nebyli, to bylo taky chvíli, tady dlouho nikdo nebyl, to bylo... Všechno šlo ráz na ráz.

Ve škole jste měla nějaké židovské spolužáky?

Ne, ne, neměla.

Jste říkala, že poté, co se rodiče rozešli, že tatínek tajně vlastně u vás bydlel a že si pronajal...

Ano, ano.

Pronajal pokoj nebo byt.

Ano, ano. Pokoj, tam...

Někde v sousedství...

Tam měl, blízko nás v ulici. Aby to měl blízko, žejo, on byl pořád... Když tam nikdo nebyl, nikde, tak byl doma.

Vzpomenete si, jak na tom byl třeba fyzicky, jestli měl... Jakým způsobem si třeba obstarával živobytí tenkrát? Jestli si mohl nakupovat potraviny?

Maminka tohle zařizovala, to zařizovala maminka.

Věděli o tom vaši sousedé a přátelé, že váš tatínek vlastně u vás i nadále přebývá, většinu času?

To jsme se báli, to nikdo neřekl, to nikdo, to jsme se nikomu nechlubili s tím, to víte, to člověk měl strach. Když se nevědělo, co bude.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

A měl třeba někdo podezření nebo...?

No byl tam jeden, jeden tam chodil, ale taky už to jméno nevím, ten hlídal u nás na plotě, seděl, čekal, jestli tatínek půjde nebo nepůjde, tak třeba nemohl jít celý den k nám, byl... musel být tam v tom pokoji, co byl, ten tam pořád... Ale už taky to jméno nevím, to bych lhala, to byl prostě kolaborant.

Čech?

Čech... Čech.

A jak často takhle chodil okolo vašeho plotu?

No každou chvíli, nevěděl jste, kdy tam bude, to jsme nevěděli, to jsme se vždycky museli podívat z oken nebo vyjít ven, abychom viděli, žejo, bratr nebo měli jsme služku, tak třeba ta se šla podívat, jestli tam někdo je, nebo není, takhle se to muselo dělat.

Jak byl starý ten člověk, kolik mu mohlo být let?

No, ten nebyl starej, mladej, mladej.

A to byla jeho každodenní náplň...

To byla asi jeho náplň, náplň... Asi třeba donášel někomu, nebo jestli mu za to někdo platil třeba, to nevím, ale byl to postrach.

Byl třeba v nějaké uniformě?

Ne, ne, sou... V civilu.

Vy jste s ním někdy mluvila?

Ne.

Nebo na vás třeba něco pokřikoval?

Ne,

Byl tam nějaký kontakt?

Ne, seděl a hlídal. A kdyby tatínek šel, tak by ho asi hnedka udal, žejo, ale nepodařilo se mu to.

Takže tatínka tam někdy objevil?

No tatínka viděl na ulici, jistě, ale ne že by šel do domu.

Znali jste kromě těch Goldschmidtů ještě někoho v Chrudimi, nějakou židovskou rodinu další?

Tady nikdo moc nebyl, byli tady nějaký Adlerovi, ale já... My jsme je neznali, ti měli taky obchod tady. Ale já je neznala, ti měli hračky myslím. Nebo látky, něco takovýho, ti tady byli, ale neznala jsem je, ne.

A chodili jste tam nakupovat občas, nebo ne?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Jo, to já už nevím, víte, to maminka to zařizovala, já byla malá, to víte... Textil jsme měli doma, žejo, takže nakupovat něco takovýho, to se moc... Nevím, už nepamatuju.

Takže to, jestli si, jestli mohli dál provozovat ten obchod i za války, jste si asi nevšimla, jestli mohli nebo nemohli?

Říkám vám, to všechno šlo rychle, tady pak nikdo nebyl, to všechno šlo hned pryč, byli všichni pak ti lidi už odvezený pryč. Ještě tady byli Salusovi, to tady taky byl pan Salus, ti tady měli velkoobchod, a toho taky jsem teda znala, jako malá holka. Ty byl taky pan Salus, když tady teďka byly ty... Když tady byla ta vernisáž, tak tady taky byl, ale to už nebyl... To byl příbuznej nebo syn, to by věděla paní Langová.

A ti Salusovi co...?

Ti měli velkoobchod, kávu.

Někde v centru nebo...?

Dole ve městě, ano. Dole ve městě.

Když jsme u vás byli naposledy před několika měsíci, tak jste vlastně zmínila to, že váš tatínek se snížil skrýt to vaše židovství tím, že si změnili příjmení, je to tak?

Tatínek nás nechal přejmenovat, ano, kvůli tomu právě, když to všechno začalo, tak byl takovej předvádavej, tak to zařídil bratrovi v té matrice, dal nás pokřtít a dal nás přejmenovat ještě.

Jak se jmenoval tatínek?

Orhnstein, tatínek se jmenoval Ohnstein.

A v kterém roce jste se přejmenovali?

No to už, to už když jsem chodila do první třídy, tak už jsem byla přejmenovaná.

Co bylo s obchodem vašeho tatínka, po...?

Maminka to chvíli měla, v tom Hrochově Týnci, ještě za války to chvíli měla, ale pak se to zlikvidovalo, protože na to nebyly jak finance, tak prostě tomu tak nerozuměla, tak se to pak zrušilo.

Vy jste říkala, že vaší domácnost několikrát navštívilo gestapo.

Ano, to se pamatuju, to byla...

Kdy se poprvé u vás objevilo gestapo?

No tak když už jsem chodila do školy, tak jsem tam měla třeba jednu paní učitelku, chodila k nám, vždycky mě třeba něco naučila, přiučovala a tak, tak to se najednou z ničeho nic rozevěřeli dveře a chlap jak hora, gestapák ve dveřích. No prostě to bylo hrozný, každou chvilku nám prohledávali dům.

Jak to probíhalo, taková prohlídka?

Oni ne... Oni chodili a prostě prohlíželi, oni prohlíželi, hledali pušky, zbraně.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Proč by hledali pušky u vás?

Protože tatínek měl revír svůj, chodil na hony, tak to asi zřejmě někdo... No tak se to vědělo, tak to bylo, to byli, to bylo hrozný.

A on je neodevzdal, ty pušky?

Ale jo, oni mu to hned zabavili, ho stejně hnedka odvezli, ale mysleli si, že je ještě někde něco schovaného. Tak chodili vždycky, prohlíželi.

A byl u toho tatínek, u těch prohlídek?

Ne, ne, to už byl zavřenej. To už byl zavřenej tady ve věznici.

Kdy zavřeli vašeho tatínka?

Tatínka zavřeli v dvaadvacátým roce.

A proč, proč byl zatčen?

No kvůli těm zbraním, to... A byl žid, tak ho zavřeli, a pak už ho hned odsunuli, už ani domů nepřišel, už...

A předtím, než byl zatčen, bavili jste se v rodině někdy o tom, že pravděpodobně bude muset někam odejít někdy nebo to se neprobíralo?

To se nevědělo, to se nevědělo, ani kdy, jak a co bude, víte co, tak pak přišlo nařízení, transporty a z věznice už ho přímo odváželi, do toho, do Terezína.

Takže on byl zatčen ještě před tím, než přišly nějaké příkazy k transportu?

Ano, kvůli těm zbraním, že měl ty pušky doma, tak prostě ho zavřeli a byl tady zavřenej ve věznici.

Tady, to znamená v Chrudimi, byl ve věznici?

Ano.

Vy jste se tam byla někdy podívat za ním?

Maminka vyjednala s nějakým dozorcem tenkrát, tak nás tam o půlnoci, jsme tam s maminkou šly do věznice... A to dodneška vidím, jako dneska, když tatínek šel po té chodbě, víte, to bylo hrozný, to byly hrozný momenty.

Můžete to popsat, tu návštěvu, jak proběhla?

No tak to víte, vlítla jsem mu kolem krku, říkal, že se zas vrátí, že přijde zas domů, to víte, utěšoval, já byla malá holka. Maminka brečela, to víte, to bylo smutný.

Jak to, že se vám podařilo dostat do té věznice?

No to podplatila vám říkám jednoho dozorce tady, českého, že prostě nás tam pustil, vždyť maminka pak jezdila za ním, vždyť jsem vám to říkala, i do Terezína.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Jak dlouho byl tatínek ve vězení tady v Chrudimi?

No tady asi půl, já vám nevím, tady asi přes půl roku, tak nějak, a pak už šel rovnou do toho... Transportem pryč.

Vy jste se dozvěděli, že bude nějaký transport odjízďet?

To se vědělo, to už se pak vědělo, když už to... když už jiný lidi, tak to už se vědělo, ale každej pořád doufal, že třeba to nebude tak dlouho trvat, nebo že k tomu nedojde... A došlo.

Z těch židů, kteří se s vámi stýkali, třeba z těch Goldschmidtů, kteří vám byli asi nejbliž, přišel se třeba někdo rozloučit s vámi před tím, než byli transportováni?

To já už si nepamatuju, já už si to vůbec nepamatuju, to už vůbec nevím, jenom vím, že prostě najednou jsou pryč.

A třeba datum, kdy váš tatínek musí nastoupit do transportu, to jste věděli?

Nevěděli, oni ho odvezli z věznice, my jsme ani nevěděli, že ho odvezli, až jsme se dozvěděli, já nevím, za jak dlouho, to už nevím jsme se dozvěděli, že už je pryč, že už není ani tady ve věznici. A pak už psal dopis z Terezína.

Vy jste říkala, že maminka se tam za ním vypravila.

Maminka byla několikrát, s práškama na nervy, ta přijela vždycky úplně zhroucená, to bylo, to bylo hrozný. To taky bylo zase, to tam měla zase přes někoho známýho, taky už nevím ty jména, že jí tam propašoval, ona nosila vždycky pod kabátem navěšený jídlo. Tatínek prej za ní přišel ven k těm hradbám, tam prej chodili ti psi, na těch hradbách. A to víte, to bylo o strach, to byla hrůza, když tam... Když přijela, tak to bylo vždycky hrozný.

Kolikrát tam mohla...?

Byla tam asi třikrát, čtyřikrát tam byla nějak. Tak nějak.

Přivázela vám něco zpět, posílal vám tatínek něco?

Tatínek mi poslal skládací deštník, nevím, asi tam někdo měl, si zase za to jídlo, to víte, všechno se pašovalo za jídlo, se proměňovalo...

Třeba nějaké dopisy vám posílal?

Dopisy mi tatínek po mamince ne, vždyť on mi psal, tady to má i paní Langová ofocený, ty dopisy, to mám i doma v originále, já jsem to chtěla vzít s sebou, ale prej to tady všechno je.

Jak se... Vy jste říkala, že váš bratr Roman...

Ano.

...byl vyloučen z gymnázia.

Ano.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Vzpomenete si, kdy to mohlo být?

No on chodil asi do kvarty, musel... Nebo do tercie, do kvarty.

Co potom dělal, když...?

No musel jít k zedníkům, tady nahoře se stavěla nemocnice, tak tam musel dělat, u zedníků. Pak si udělal školu potom, když už bylo po válce, žejo.

Musel na sobě rovněž nosit nějaké označení?

Ne, on nebyl, on byl vytrženej z té matriky, on nebyl jako žid.

A proč byl tedy vyloučen z gymnázia?

No protože to věděli, žejo, že tatínek... Prostě ho vyhodili, že je jeho tatínek žid.

A on tedy dělal zedníka...

No pomahače, takovýho prostě, to byli, no to víte, no... Nasazenej, no. To byl kluk.

A jak dlouho tam pracoval takhle?

No pak se zase z toho nějak dostal, pak zas dělal někde, Ježíš, kde to ještě byl, někde ještě zas něco dělal, taky takovýho podřadného, no prostě nemohl, no. Školu si dělal pak až tady, až po válce, si dělal obchodní školu.

A on zůstal celou válku tady v Chrudimi?

Ano, ano.

Znala jste ještě někoho židovského původu třeba mimo Chrudim, kdo by žil v okolních vesnicích?

Ne.

Obcích?

Ne. Neznala.

Měl váš tatínek nějaké příbuzné ve městě nebo v okolí?

No měl toho dědečka v tom Zájezdci, toho otce, s nevlastní babičkou mojí, žejo. A stejce...

Jak se jmeno...?

A stejce jsem tady měla s tetou, s neteří, se sestřenicí, a ti taky šli všichni do věznice, do Terezína.

Jak se jmenoval strýc s rodinou?

Můj strýc? Leo Ohrnstein.

A jak se jmenovali ti další členové jeho rodiny?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Teta se jmenovala Nina, Jéžiš, já si vzpomenu. Sestřenice se jmenovala Eva, a on se jmenovala, Jéžiš, já si vzpomenu za chvíli... Kubiasová, Kubiasová.

A ona byla židovka?

Židovka. V Chrásti, v Chrásti.

A vy jste se potkávali během okupace?

S tou tetou? Vždyť oni bydleli tady v Chrudimi, taky tady bydleli, vedle nás, kousek tady ve městě, blízko.

Vzpomenete si, jakým způsobem se jejich život proměnil, po té okupaci?

No oni šli taky hnedka brzo, vždyť prosím vás, ta moje sestřenice, ta byla takováhle holčička, taky šla do plynu, všichni šli do plynu.

A vy jste se navštěvovali třeba?

Jo, jistě, jsme tam chodili, oni k nám, to byla rodina.

Řekli vám, že v určitý moment budou muset odejít, že půjdou do transportu, přišli se rozloučit?

Jistě, to už se, to už to dostali nějak pár dnů předem, tak to už jsme věděli. A tatínek, že byl v tý věznici, tak jsme nevěděli nic. Třicet kilo si směl každý vzít a musel jít. A tatínek se tenkrát, když ho dali do toho Terezína, jestli můžu začít o tom...?

Já jsem se chtěl ještě zeptat, jestli ti vaši příbuzní si k vám třeba něco nedali, než šli do transportu, jestli si k vám schovali nějaké cennosti, věci?

Ne, ne, ne, k nám ne. My jsme právě, ten můj dědeček, ti si dali schovat věci ještě k jednom lidem, k dalším lidem ještě, a nedostali nic, všechno zapřeli.

Jak se jmenoval váš dědeček?

Rudolf Ohrnstein.

A babička?

Matylda Ohrnsteinová.

A vy jste teda zmínila, že oni žili...

V Zájedci, v Zájedci. Zájedec, malá vesnice, na vesnici tam měli dům a tam byly vyšíváčky v těch okolních vesnicích a dědeček to přebíral tam od nich, když to přinesly vyšívány. Ty povlaky se, žejo...

A vy jste, navštěvovali jste se během okupace?

S dědečkem? S dědečkem a babičkou? No než je zavřeli jistě, to jsme tam byli každou chvíli, jsem tam spala u nich a ...

I v té vesnici museli nosit hvězdy?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

To nevím už, to už vám nevím, to vám nevím, to... No asi jo, to nevím.

Vzpomenete si, jestli třeba vyprávěli o jejich osudu, bavili jste se o tom, co je... V jaké jsou situaci, nebo nějaké obavy z budoucnosti?

No tak to víte, když začali tyhle ty transporty, tak to se o ničem jiným nemluvalo, jenomže nikdo nevěděl, každej myslel, že to třeba bude na chvíli nebo že to nebude tyhle ty hrůzy, co se děly. Nikdo netušil, kdyby tohle někdo tušil, tak by jich spoustu lidu odjelo pryč, žejo. Peníze měli.

Kdy vy jste viděla naposledy babičku?

A dědečka? S dědečkem? No ten den, když šli do transportu, to jsme právě viděli ty lidi, jak tam druhou stranou běžej, do domu.

Jak to, že jste je viděla v ten den transportu, vy jste se za nimi jela podívat?

No my jsme jeli, jeli jsme tam za nima a byli jsme venku, oni už stáli s tím batohem, co měli připravený. Venku jsme stáli a čekalo se na to auto, na ten nákladák nebo co to přijelo. Jsme byli venku, žejo, čekali jsme venku, co se bude dít, to víte, já byla malá holka vyděšená.

Vy jste tam přijeli ve chvíli, kdy už byli venku, nebo jste tam byli ještě u nich doma předtím?

Doma, a pak už jsme šli všichni ven, žejo, pak už se čekalo venku, no.

Vy jste je... Vy jste tam byla u toho, když si balili ty zavazadla?

Ne, ne, ne. Oni už měli zabaleno, oni už, oni si hlavně dělali suchej chleba, si sušili, aby měli s sebou něco takovýho, co vydrží, žejo, že se nevěděl, kde, jak a co bude.

Jak si sušili chleba nebo jak to vypadalo? Viděla jste to?

Jo, nakrájený kousky chleba na kostičky, nasušený, tak jak to dneska maj ty müsli nasušený, tak to měli chleba. Tenkrát se tohle to tady ani neprodávalo, žejo. Chleba měli nasušený a prostě takovýhle suchý věci.

Vzpomenete si, co ještě tam mohli mít?

Měli s sebou teplý věci, aby měli co na převlečení, to vím, že maminka říkala, hlavně si vemte teplý věci, boty... Ale všechno jim stejně sebrali, žejo.

Vy jste jim třeba něco přivezli, co by si s sebou...?

Já nevím, to vám už nevím, jestli jim maminka něco vezla nebo ne, to nevím.

Vzpomenete si na datum toho transportu?

Ne, ne, ne, to už nepamatuju.

Jestli to bylo v létě, v zimě?

No, bylo to asi nějak, já vám nevím, to už nějak nevím, nepovím, nechci lhát.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

No a vy jste byli uvnitř, a co vlastně jste ten den viděla?

No brečelo se, víte co, to dědeček už taky nebyl žádnéj mladík, žejo, taky, babička taky, tak se... No starý lidi, to víte... Utěšoval se každej, maminka je utěšovala, že se všichni vrátíme, že se zase všichni sejdem... Víte co, to bylo takový rozčilení, že jako já holka malá, víte co...

Přišel tam třeba někdo z vesnice se s nimi rozloučit?

Ne, ne. Nikdo tam nebyl. Nikdo tam nebyl. Já je vidím u těch, oni tam měli takovou pergolu před tou brankou, tak je tam vidím do dneška, jak tam stáli. Čekalo se, no.

Jak jste dlouho čekali venku?

No já už nevím, jestli jsme tam byli hodinu nebo tak, nevím přesně, to už... Víte co, víte kolik je to roků?

No a co následovalo, můžete nějak popsat, jak proběhl ten transport?

No naložili je na nákladák a odjeli, to bylo rychlý. Naházeli tam ty batohy, to co měli s sebou a sedli na tu korbu a odjeli. To bylo rychlý, zamávali jsme si a byli pryč.

Kdo přijel tím nákladním autem?

Nějakej šofér, takovej nějakej mužskej, neznám, nevím.

Češi nebo Němci?

To asi byli Češi určitě, protože aby se domluvili s těma... Když někdo něco třeba, nevím. To byli určitě Češi.

Byl tam někdo ozbrojený na tom nákladním voze?

Nevím, nevím, nevím. To vám nepovím, nevím.

Měl ten vůz nějakou korbu nebo byl otevřený, ten nákladák?

Otevřený, otevřený, jenom prostě tak to... museli vylézt, pomohli jim, ještě maminka pomáhala babičce, aby tam mohla vlézt.

Nějak to komentoval ten řidič nebo ten člověk co pomáhal?

Ne, to bylo, „Rychle, rychle, rychle!“ To si pamatuju.

Česky.

Česky.

Byl někdo na té korbě?

Ne, byli sami tam.

Viděla jste někoho v okolí, přišel se tam někdo podívat na tu scénu z vesnice?

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Ne, nevím, možná třeba za okna, ale nevím. Ale viděli jsme, když jsme stáli venku, ještě tam byla ta babička s tím dědečkem, stáli venku, a to jsme viděli okna, jak tam běžej do dvora, do baráku rabovat. To sem... dodneška vidím.

Kdo, nějací sousedé?

Sousedí, naproti bydleli, takhle kousek stranou.

Takže to byli lidé, které jste znala?

No já, víte co, opakuju pořád to samý, že jsem byla malá holka, ale vím, o koho šlo, znala jsem je, ale... Oni měli taky dvě dcery, ale abych... žádný kamarádi, neznala jsem, byla malá... To byli už dospělý proti mně.

Ale každopádně to byli blízcí sousedé vašich prarodičů.

Blízcí sousedi, ano, ano, ano.

Viděla jste, jak něco odnáší z toho domu?

Viděli jsme, jak tam běhaj a něco vynášej, ale co... Nám to bylo jedno, víte, to už pak... Maminka říkala, „Ať si vezme každěj co chce, ať už...“ aby to všechno prostě... Bylo to hrozný, no. Když vám jde o život, tak vám je všechno jedno. A to už tatínek byl pryč.

Bylo tam víc těch sousedů, nebo to byla jedna rodina?

No tam bylo víc sousedů, ale o těchhle lidech to konkrétně vím.

Kromě těch českých sousedů, setkala jste se někdy během okupace s nějakým opovržením nebo útokem ze strany vašich spoluobčanů ve městě?

Tak my jsme tak moc s nikým, abychom nějaký kamarády... Nemůžu říct. Nemůžu říct, že by někdo... Jo byli takový lidi třeba, že vás ani... To bylo už, jestli můžu odbočit, můžu odbočit? To bylo už... I když bylo za komunistů, a když byli naši v Americe, tak mi lidi ani neodpověděli na pozdrav, tak to máte pořád, to je taková paralela, to je taková obdoba, že to je... Za každého režimu se takovýhle lidi najdou, to je...

Vaše maminka jezdila za tatínkem do Terezína, lidé byli Transportováni z Chrudimi, co jste si mysleli, že se s nimi stane? Jakým způsobem jste to tenkrát vnímala?

Tatínek nám psal dopisy, že se vrátí, abychom byli hodní, abychom poslouchali maminku, a tak, takže já to tak, já furt doufala, já do posledního okamžiku, když už chodili, když se vraceli lidi domů, tak jsem furt čekala, kdy přijde, žejo, to... Ale nedočkala jsem se, bohužel.

Věděla jste o tom, že jsou lidé z Terezína posíláni dál, do jiných táborů?

Jo, ano, to jsme věděli, to věděl i tatínek, právě mamince říkal, že kéž by aspoň mohl vydržet v tom Terezíně, do konce války. Jenomže... A on tam měl taky nějakého spoluvězně, a když se tam tatínek, když ho tam dali, tak mu poradil, aby nikdy neříkal, že je nemocnej, že kdyby byl nemocnej, že by šel okamžitě do plynu. Tak tatínek, že je zdravěj, tak prostě jak to... Jedna řada zdravý, druhá nemocný, tak tatínek že je zdravěj, tak tam chodil, pak tam prej sekal trávu a dělali tam všechno možný.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

V Terezíně?

V Terezíně. On nebyl v Malý pevnosti, on byl...

V ghettu.

Ano. Ano, v ghettu.

A takže on už mamince... On už tušil, že to místo, kam by byl dál poslán, že je to horší?

Že je to konec.

Konec vyložene...

No vám říkám, on byl ještě dva měsíce před koncem války živ, a to říkal nám právě ten pan Seiner, kterej tam s ním byl, tak říkal, že tam byla strašná spousta úplavice... A ty pochody smrti teda.

A kde on byl potom, kam...

Tatínek byl v Dachau a v Kauferingu, naposledy. O tom víme.

To vám teda vyprávěl po válce...

Ten pan Seiner, ano. Tak to bylo poslední, co jsme se dozvěděli. Dávali jsme do rozhlasu a do novin výzvy, kdyby někdo věděl... Už jsme se nedozvěděli nic. Kde umřel, nic nevíme.

Kdo se vrátil z těch chrudimských židů, z vašich známých a příbuzných?

Nikdo, o nikom nevím, akorát ten pan Seiner, ten byl z Pardubic a jinak vůbec o nikom nevím.

Já vám zatím děkuju.

Ráda, byla jsem ráda, že jsem vám mohla tohle říct, víc...

Tak po krátké pauze bych se vás zeptal ještě na pár doplňujících otázek, jestli můžu. Vy jste říkala, že váš tatínek dokázal zařídit, že ten údaj o židovství vašeho bratra byl vytržen...

Ano, z matriky.

Vzpomenete si, jakým způsobem se mu to podařilo?

No přes někoho známého na tom úřadě, jméno už nevím, to víte, to už je...

A to udělal z přátelství nebo někomu zaplatil, to nevíte?

Prostě tohle vím, že tohle nechal, že to udělal. I dědeček u toho ještě byl, můj dědeček a tatínek, přes nějaký známý.

Ještě by mě zajímalo, proč se vlastně vaše rodiče rozvedli. Co by jim...

No protože by nám sebrali třeba dům, měl ještě ten podnik tatínek, v Hrochově Týnci. Tak to udělalo se takhle, aby se prostě o všechno nepřišlo.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Takže oni se rozvedli...

Aby to bylo, jak se říkalo, na oko, žejo.

Takže ten majetek byl po tom rozvodu...

Byl maminky.

Přepsaný...

Byl maminky, ano, ano.

Dobře. Vy jste říkala, že kromě toho, že sousedé rabovali u vašich prarodičů v domě...

Ano.

Že si u nich nechali rovněž...

U nich ne, co rabovali, u jiných si zase nechali věci.

Co si u nich...

Šperky, kožichy, nikdo nic nevrátil, všechno každej zapřel.

Čili vaše maminka nebo vy jste šly po válce a...

Maminka se jich ptala, a všechno zapřeli.

Vy jste u toho byla?

Ne. Já byla malá holka vám říkám, to... Ale vím to od maminky, mi to pak ještě vypravovala jako dospělý, žejo.

Nějakým způsobem... Jo oni to zapřeli, říkali, že nic...

Že nic ne, že nic tam není, že nikdo nic ne... Zapřeli.

Tak já vám děkuju.

Prosím.

Po krátké pauze bych se vás chtěl zeptat ještě na to období úplného konce války, kdy přišlo osvobození, vzpomenete si, jakým způsobem se chovali osvobozené armády nebo Češi, Rusové...

Rusové byli u nás v domě, zabrali nám dům, celý dolejší patro, to byli zvířata. To nebyli lidi, a byl to plukovník, šarže, měl tam s sebou nějakou svojí milenku, šoféra, kuchaře, ti bydleli teda u nás. Maminka chtěla obrátit koberce, perský, jako rubem navrch, ne, to se muselo přehodit, aby to bylo správně. A chodili, jezdili... Vždycky sebrali auto, autem, takovej jeep měli, jeli do zámku, nevím do kterého, to bych, to nevím už, ktorej to byl zámek... Přivezli takovýchle bedny, bedny míšeňského porcelánu a vlezli k nám nahoru po schodišti, opili a házeli všechno ke sklepu, střepy, všechno rozbíjeli. Vodku, od petroleje kanystry to měli tam, no to bylo, to bylo, hrozný.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.

Dopouštěli se nějakých násilností?

Ne, v domě u nás aby se něco, aby nám něco dělali, to ne, to nemůžu říct, to ne. Ale takovýhle zvěrstva, takovýhle hrozný věci dělali, to je pravda.

Docházelo k nějakým činům odplaty, třeba na Němcích ze strany Čechů, v Chrudimi?

Já jsem viděla osobně, osobně já jsem viděla. Byla jsem venku, žejo, to už jsem byla větší holka, šla jsem s kamarádem a byl takovej transport zase Němců, a dole ve městě, gestapák s ženskou, jestli to byli manželé, nevím, hodili do dětí... Chtěli hodit nebo hodili granát. Nějakou... A lidi naši je hnali až nahoru, tady se říká u Václava, socha, tam je povalili a já jsem... A ten kamarád říkal, „Pojď se podívat, co se tam děje,“ já vám u toho stála, takhle jak vidím vaše nohy... Lidi je ušlapali. Ušlapali je, ty dva. To se dodneška... To bylo hrozný. Úplně prostě, oni ještě se... Ve vočích a to... Ušlapali je k smrti. To je, to jsem viděla.

Kdo je ušlapal, to byli...?

Lidi, co je hnali přes celý město. Tam spadli a tam je prostě ušlapali.

A tam byly ženy i muži nebo jenom muži?

No lidi, to prostě dav, dav, bylo hrozný, já jsem říkala, „Pojď pryč, pojď pryč,“ to nemohli jsme se dostat odtamtud ani pryč, to bylo... Jak vidíte, takhle jsem stála u nich. To bylo hrozný.

A to byli jenom tito dva?

Ty dva hnali nahoru, přes celý město je hnali, tam spadli u té sochy, tam je ušlapali.

Snažil se někdo zabránit tomu ušlapání?

Víte co, to byla taková psychóza, nenávisť strašná k těm Němcům, že tohle to všechno... A teďka do těch dětí tam chtěli hodit nějakou tu, nějakou tu, nevím, co to měli, ale prostě říkali, že to byl nějakou malej granát, nevím. Něco takovýho. Tak je chytli a hnali je prostě až tady nahoru.

A to mohlo být kdy?

No po válce, těsně už, když už to skončilo, žejo, už je lifrovali pryč zas, pryč. Němce. Pak je ještě odtáhli, to už jsem neviděla, pak je odtáhli ještě ty dva, ti už byli mrtví, odtáhli je na hřiště, a kdo chtěl, tak si tam prej do nich mohl střelit. Ale to už jsem neviděla, to nevím. To už jsem jenom slyšela, to mi brácha říkal, vypravoval.

Říkala jste, že ten dav byl v nějaké extázi nebo...

No to víte, nenávisť, nenávisť... Nenávisť.

Křičeli něco ti lidé?

No to víte, že to nebylo potichu, lidi nadávali, „Patří ti to,“ a tak. Ušlapali je.

Vy jste říkala, že jste viděla nějaký transport Němců.

Jo, když je odváželi, když odjížděl, to jsem taky viděla.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

To byl transport civilistů nebo vojáků, nebo to byli místní Němci?

Ne, to nebyli místní, to jsem neznala, to nebylo, to nevím odkad' ani jeli, to já ani nevím, kde byli. Vždyť tady u nás taky bydleli v domě Němci, a války tam byli Němci, po válce Rusáci. Tam zabrali celej vrch, v domě, Němci tam bydleli. Vojáci. Dokonce jeden Rakušák tam bydlel u nás, ale ten byl takovej opravdu slušnej, opravdu slušnej, a si představte, po válce přijel se na nás podívat. To už tady maminka nebyla, to už byli pryč, tak přijel... Věděl, kde byl, tak se přijel ještě na mě, k nám podívat. Ale ten byl takovej opravdu slušnej, oni nedělali ti Němci žádný zvěrstva u nás, to nemůžu říct, jako aby... Ale ti Rusáci, to bylo hrozný, to bylo hrozný, kdybyste viděl, jak vařili.

Já vám děkuju mockrát za rozhovor.

Prosím.

The following transcript is the result of a recorded interview. The recording is the primary source document, not this transcript. It has not been checked for spelling nor verified for accuracy. This document should not be quoted or used without first checking it against the interview.

The interview is part of the United States Holocaust Memorial Museum's collection of oral testimonies. Information about access and usage rights can be found in the catalog record.